

SAMUEL LEE

**DE
BIJBEL
IN DE
BIJLMER**

1 MILJOEN MIGRANTENCHRISTENEN IN NEDERLAND

Nederlands Bijbelgenootschap

De Bijbel in de Bijlmer

1 miljoen migrantenchristenen in Nederland

1e druk 2020

ISBN 978-90-8912-227-8

NUR 700

De bijbelstudies in dit boek zijn eerder verschenen onder de titel *Blessed Migrants*.
Nederlandse vertaling Hannie Tijman.

De fotografie in deze uitgave is mogelijk gemaakt door de Vermeulen Brauckman
Stichting.

Geschreven door: Samuel Lee

Bewerkt door: Theanne Boer

Ontwerp omslag en lay-out: Jore ontwerp, Zwolle

Fotografie: Ruben Timman

© 2020 Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem

Alle rechten voorbehouden.

De bijbelteksten in *De Bijbel in de Bijlmer* komen uit de Nieuwe Bijbelvertaling.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door
middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor informatie over het citeren of overnemen
van teksten uit de Nieuwe Bijbelvertaling, zie bijbelgenootschap.nl/voorwaarden.

Wat doet het Nederlands Bijbelgenootschap?

Het Nederlands Bijbelgenootschap brengt de Bijbel dichtbij in binnen- en
buitenland. Dat doet het door de Bijbel te vertalen, te verspreiden, het begrip
van de Bijbel te bevorderen en door de relevantie van de Bijbel te laten ervaren.
Voor meer informatie of om het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap
te steunen gaat u naar bijbelgenootschap.nl.

VOORWOORD

Dit boek gaat over migranten. In de Bijbel en in de Bijlmer. Maar eigenlijk gaat het over ons allemaal. Want elk mens is een migrant. Iedereen reist in zijn leven van de ene plek naar de andere. Is het niet fysiek, dan wel geestelijk. We maken allemaal in ons leven een ontwikkeling door en zijn constant in beweging. Als het goed is tenminste. Wie openstaat voor de adem van Gods geest laat zich vormen, gaat het avontuur aan en ervaart het leven als een reis.

Dit boek is geschreven in coronatijd. Toen iedereen thuis moest blijven en vooral niet op reis mocht gaan. Ik had mij verheugd op een paar dagen kleurrijk Bijlmer. Een prettige afwisseling voor een schrijfster die op het Zeeuwse platteland woont, maar het mocht niet zo zijn. De reis ging niet door en toch ook weer wel. Want de interviews met de Bijlmer migrantenchristenen lieten mij op reis gaan. Ook al zat ik thuis en sprak ik iedereen online vanwege corona, toch ging ik naar Nigeria, Ghana, de Filippijnen, Suriname...

De bijbelse migranten en de Bijlmer migranten die in dit boek aan de orde komen weten wat het is om te reizen. Sommigen vrijwillig, anderen gedwongen. Ze namen zichzelf mee, maar lieten ook wat achter én namen dingen over van de landen waar zij arriveerden. Ze werden door hun reis geestelijk en cultureel gevormd en die vorming gaat nog altijd door. Samuel Lee weet daarover mee te praten. Als er iemand is die door zijn reizen gevormd en veranderd is, is hij het wel.

De studies over bijbelse migranten die de Theoloog des Vaderlands in dit boek deelt, schreef hij al jaren geleden. Het Nederlands Bijbelgenootschap gaf mij de opdracht om deze studies grondig te bewerken. Waar Samuel Lee vroeger een visie had die zeer Evangelisch-Pinkster was, is hij in de loop der jaren op zijn levensreis gevormd

en theologisch meer naar het midden opgeschoven. Ik mocht, als ghostwriter, die verandering in zijn teksten doorvoeren.

Leuk om te doen, al voelde het soms wel wat ongemakkelijk. Ik ging voor mijn doen nogal rigoureuus te werk, terwijl een ghostwriter het aan zichzelf verplicht is dicht bij 'de geest van...' te blijven. Toen Samuel het resultaat gelezen had, stuurde hij de teksten terug met de raadselachtige mededeling: 'Je hebt hard gewerkt, maar we moeten toch even praten.' Ojee ... dacht ik. Ik ben te enthousiast geweest. De arme man herkent niets meer van zichzelf in zijn eigen teksten ... Wat erg!

Best spannend dus om het telefoontje van Samuel aan te nemen. Maar tot mijn verbazing zei hij: 'Je had nog veel meer eruit moeten halen! Er staan nog allerlei dingen in die ik echt niet meer zo zou zeggen! Het is nog te veel de oude Samuel!'

Opluchting alom. Want nu kon ik alles wijzigen waarvan ikzelf ook dacht: nou nou, moet je dat nu wel zo zeggen ... Heerlijk. De geest van Samuel kwam zo een stuk dichterbij de mijne. En zo werd het veel makkelijker om de zesde bijbelstudie over het dienstmeisje van Naäman te schrijven, waarover Samuel al veel had nagedacht, maar wat hij nooit had opgeschreven.

Wij zijn allemaal vreemdelingen en bijwoners, en dat moet ook vooral zo blijven. Beweging, vorming en op weg zijn is toch echt te verkiezen boven stilstand en vasthouden aan wat je ooit geleerd is. Daarom hoop ik dat dit boek een brede groep lezers krijgt. Witte Nederlanders en kleurrijke migranten. Van Pinkstergemeenten tot Protestante kerken. Wat ons bindt is de reis. Het onderweg zijn met de God, die er altijd is en er altijd zal zijn. Met Hem is het leven een groot avontuur. Ik zou bijna zeggen: Als het saai wordt, ligt dat niet aan Hem!

Theanne Boer

INHOUD

'Het vreemdelingschap wordt hier letterlijk geleefd' 10

Samuel Lee

Abraham, de vader van alle migranten 22

Mijn gebed is mijn ontbijt 34

Stanley Onnwuachu

Jakob, een geniepige migrant 36

Op het goede pad blijven is een keuze 48

Terry Lartey-Sanniez

Jozef, de vergevende migrant 50

Het Woord van God geeft mij altijd nieuwe kracht 60

Jennifer Matulay

Ruth, een bruggen bouwende migrante 62

Elke dag een stukje wandelen en op God vertrouwen 70

Thea Boer-Rookhuizen

Daniël, een moedige migrant 72

Mijn kerk is mijn familie 82

Mimi David

Het dienstmeisje van Naäman, de dienende migrante 84

Epiloog 91

Dankwoord 95

LESSEN UIT DE OASE

SAMUEL LEE

GEBOREN: MIDDEN-OOSTEN • LOCATIE FOTO: KRUITBERG, BIJLMER

‘HET VREEMDELING- SCHAP WORDT HIER LETTERLIJK GELEefd’

Ieder jaar bezoek ik samen met mijn studenten van migranten-afkomst de Nieuwmarkt en het Waterlooplein in Amsterdam, op zoek naar sporen van migratiegeschiedenis. We gaan naar de Waalse Kerk, ook bekend als de Vluchtkerk. Hier vonden in de zestiende eeuw de hugenoten – Franstalige protestanten – een thuisgemeente. Vervolgens brengen wij een bezoek aan het Joods Historisch Museum en de Joodse Synagoge met een vijf eeuwen lange historie. De nabijgelegen markt op het Waterlooplein is van oorsprong een Joodse markt, en nu een van de bekendste vlooiemarkten van Amsterdam.

Ongeveer vijfhonderd jaar geleden hebben zowel de Franstalige protestanten als de Portugese en Spaanse Joden zich in de Nieuwmarkt gevestigd. De Nieuwmarkt en het Waterlooplein waren het terrein van deze twee belangrijke migrantengroepen in de geschiedenis, die de Nederlandse samenleving bijzonder hebben verrijkt. De Franse protestanten en de Joden brachten hun architectuur, muziek, kunst, handel en wetenschap. Er zijn te veel van deze migranten te noemen, denk aan de hugenoot Daniël Marot (1661-1752). Hij was geboren in Parijs en kwam later naar Amsterdam. Hij is bekend om zijn talloze architectuur, onder andere Paleis het Loo of Paleis Kneuterdijk. Of denk aan de Nederlands-Joodse denker en filosoof Spinoza (1632-1677) en zijn bijdrage aan de Nederlandse cultuur en samenleving.

De sporen van de joodse gemeenschap en de Franstalige protestanten weerspiegelen symbolisch de Bijbel: het Oude Testament (joodse) en het Nieuwe Testament (de Franse protestanten), allebei in een wijk in Amsterdam.

Ik vergeet nooit dat een van mijn studenten tijdens ons bezoek aan het Joods Historisch Museum opmerkte dat de Bijlmer de moderne variant is van de toenmalige Nieuwmarkt en het Waterlooplein. Met zijn blik op een geschilderd portret van een Joodse man in het museum merkte hij op: 'Misschien hangt over vijfhonderd jaar mijn portret ook wel in een museum, ergens in de Bijlmer.'

Een oase van religieus leven

Amsterdam is tegenwoordig niet alleen stad van de migranten-joden en -christenen, ook boeddhisten, hindoes en moslims zijn er welkom. De Nieuwmarkt wordt weleens de Chinese buurt genoemd, vanwege de vele Chinese winkels en restaurants, en de Chinese boeddhistische tempel. Maar het kloppende hart van kleurrijk Amsterdam is de Bijlmer. Antillianen, Ghanezen, Nederlanders, Nigerianen en Surinamers zijn er ruim vertegenwoordigd; in totaal zijn er meer dan honderddertig nationaliteiten te vinden. Naar schatting wonen al meer dan twintigduizend Ghanezen in Nederland, en een grote meerderheid woont in de Bijlmer.¹ Om de grote Ghanese en Nigeriaanse gemeenschap wordt de Bijlmer ook wel 'klein Afrika' genoemd. De verschillende culturen zorgen voor een stadsdeel met veelkleurige restaurantjes, cafés, eethuizen en markten.

In het seculiere Nederland vormt de Bijlmer een oase van religieus leven. De moskee, de kerk, de hindoestaanse tempel en andere religieuze uitingen zijn ruim vertegenwoordigd in de Bijlmer. Met name de aanwezigheid van de migrantenkerken is duidelijk

1. <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2216570-integratie-in-de-bijlmer-is-de-ghanese-gemeenschap-een-wereld-op-zich.html>

zichtbaar, vooral wanneer je op zondagochtend of -middag door de straten van de Bijlmer wandelt, fietst of rijdt. Ik ben ervan overtuigd dat de Bijlmer de grootste concentratie aan kerken in Nederland kent. Als ik zondag door mijn raam naar buiten kijk, zie ik goedgeklede Afrikaanse mannen en vrouwen zich naar de kerk haasten, de Bijbel in hun hand. De snelgroeiende christelijke gemeenten in de Bijlmer zijn de pinkster- en charismatische gemeenten onder leiding van Afrikaanse pastors. Deze gemeenten aanbidden God onder moeilijke omstandigheden, en hun leden zijn veelal arm; sommigen hebben zelfs geen permanente verblijfsvergunning. Vele gemeenteleden wonen in kamertjes in het huis van iemand anders, ze werken hard en verdienen nauwelijks vierhonderd euro per maand. Toch hebben ze geleerd te overleven en te vertrouwen op de Heer en zijn beloften. Misschien hebben ze in Christus geleerd dankbaar te zijn in alle omstandigheden.

In dit deel van Amsterdam zijn er ongeveer honderdvijftig geregistreerde kerken, maar ik vermoed dat er in werkelijkheid nog meer zijn. Midden jaren negentig deed ik voor mijn masterstudie een onderzoek naar de kerken in de Bijlmer, en toen al telde ik ongeveer honderd kerken. Journalist Patrick Meershoek merkte in *Het Parool* op dat er meer kerken in de Bijlmer zijn dan cafés. Meershoek schijft onder andere:

‘Het is niet overdreven te stellen dat de Bijlmer anno 2017 de meest religieuze vierkante kilometers van het land omvat, en zeker de meest bont geschakeerde, met naar schatting ruim honderdvijftig kerkgenootschappen. Er zijn in Zuidoost meer kerken dan cafés te vinden en meer gospelkoren dan voetbalteams.’²

2. <https://www.parool.nl/columns-opinie/er-zijn-in-zuidoost-meer-kerken-dan-cafes-te-vinden-bb411282/>

*Volkskrant*journalist Sander van Walsum schreef op 23 maart 2018 dat 30 procent van de inwoners van de Bijlmer christen is, 'daarmee is Amsterdam-Zuidoost een van de meest christelijke stukjes Nederland met de grootste dichtheid aan kerken'.³

De Bijlmer is ook de plek waar mijn eigen gemeente begon in 1994, in een oud houten gebouw; verpauperd onder de garage. Algauw vonden Ghanezen en Nigerianen de gemeente: de kerk is een typische Bijlmerkerk.

De Bijbel in de Bijlmer

Waar veel christenen bij elkaar zijn, zoals in de Bijlmer, wordt ook vaak uit de Bijbel gelezen en gepredikt. Nu kan ik niet met zekerheid zeggen hoeveel van de gelovigen dagelijks zelf bijbellezen, en op welke manier de Bijbel een rol speelt in hun dagelijks leven. Maar ik weet dat de Bijbel meerdere keren per week vanaf de kansel wordt gepredikt, en op die manier beïnvloedt de Bijbel de gelovigen.

De Bijlmer kent niet alleen verschillende migrantennationaliteiten, maar ook verscheidene kerkelijke stromingen: methodist, baptist, zevendedagsadventist, rooms-katholiek, protestant en naar vermoeden veel pinksterkerken. Ieder daarvan leest de Bijbel vanuit eigen traditie, maar allemaal lezen ze de Bijbel vanuit een gemeenschappelijke context, met gezamenlijke waarden.

Hoe wordt de Bijbel gelezen in de Bijlmer? De migratieverhalen uit de Bijbel, het vreemdelingschap, de diaspora worden hier letterlijk geleefd. Christenmigranten ervaren de Bijbel alsof ze zelf in die verhalen rondlopen, alsof zij de incarnaties zijn van de bijbelse figuren.

Dat is ook niet zo vreemd: de Bijbel is een boek van migranten. Hij staat vol prachtige verhalen van geweldige geloofsmannen en

3. https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/in-de-bijlmer-komt-the-passion-thuis-bf4dfd6e7/?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_campaign=shared%20content&utm_content=paid

-vrouwen die van het ene naar het andere land reisden om daar te wonen. Het zijn krachtige getuigenissen van levens die een voorbeeld zijn voor migranten vandaag de dag. Abraham, Jakob, Jozef en zijn broers, Mozes, het dienstmeisje van Naäman, Ruth, Ezra, Nehemia, Ester, Daniël, Paulus en de apostelen – allemaal migranten. Zelfs Maria en Jozef moeten met Jezus een tijdlang onderduiken in een ander land.

Elk van deze migranten had zijn of haar eigen redenen om het thuisland te verlaten. Jakob moest bijvoorbeeld het huis van zijn vader verlaten omdat hij zijn broer had bedrogen en tegen zijn vader had gelogen. Jozefs broers vielen hem aan en verkochten hem als slaaf. Later zochten diezelfde broers hun toevlucht in Egypte wegens de droogte en de honger in Kanaän. Mozes vermoordde een Egyptenaar en vluchtte. Het dienstmeisje van Naäman werd tijdens een oorlog gevangengenomen. Ruth reisde met smart omdat haar man gestorven was. Ezra, Nehemia en Ester leefden in ballingschap. Jeremia en Daniël waren krijgsgevangenen.

Gezegend en tot zegen

De bovenstaande verhalen herinneren ons aan de woorden van de Prediker: 'Er is niets nieuws onder de zon' (Prediker 1:9). Migratie is dan ook een millennia-oud fenomeen. Migranten vertrokken vanuit hun geboorteregio vanwege oorlogen, droogte, vloed, epidemieën, genocide, gezinsomstandigheden, maar ook vanwege de liefde. Elk van deze redenen zie je terug in de Bijbel. En dezelfde variëteit aan redenen tref je aan bij christenmigrantten van vandaag. Maar wat de reden om te migreren ook is, iedere groep kan net als in bijbelse tijden gezegend worden en tot zegen zijn.

Ik werk nu al jaren samen met de Filipijnse migranten die in Nederland en wereldwijd huishoudelijk werk doen; werk waarvoor de gemiddelde Europeaan geen tijd heeft. Denk aan schoonmaakwerk, kinderopas en allerlei ander huishoudelijk werk. Mijn

bewondering gaat uit naar de miljoenen Filipijnse moeders, zussen en dochters die in het buitenland werken om zo voor hun gezinnen te zorgen en indirect een zegen te zijn voor de economie van hun land. Er zijn meer dan elf miljoen Filipijnse werkers verspreid over 191 landen. Deze Filipino's zijn veelal christenen, ze zijn of katholiek of *born again Christian*. In hun moeilijke omstandigheden zijn ze getuige van Christus waar ze werken. Misschien niet op een georganiseerde manier, maar meer als Naämans dienstmeisje (2 Koningen 5). Naäman was de zieke generaal die er alles aan deed om genezen te worden. Zijn dienstmeisje raadde hem aan om naar Israël reizen, en profeet Elisa op te zoeken, in de overtuiging dat haar baas dan zou genezen. Zo zijn er in Nederland ook talloze Filipijnse en andere migrantenchristenen die huishoudelijk werk doen en tegelijk de seculiere Europeaan direct of indirect terugroepen naar Jezus van Nazaret.

Een ander voorbeeld. Miljoenen Syriërs en Irakezen moesten voor oorlog en ISIS-genocide vluchten; sommigen van hen hebben we in Nederland opgevangen. Heel vaak worden deze mensen als moslims gezien, maar in werkelijkheid zijn een deel van hen onze oudste broeders en zusters. Ze zijn leden van een van de oudste kerken in de wereld, de Syrisch-Orthodoxe Kerk of de Kerk van het Oosten. Deze broeders en zusters komen juist naar Europa in een periode dat het christelijk geloof daar sterk afneemt.

Ik moet ook denken aan de Afrikaanse broeders en zusters, die om allerlei redenen hun land verlaten, soms onder de erbarmelijkste omstandigheden, en naar Europa komen. Ondanks alles blijven ze geloven in de God van de diaspora, de God van Abraham die hem vroeg om zijn eigen land te verlaten en te gaan naar een plaats waar hij gezegend zou worden en tot zegen zou zijn. Ik vergeet nooit hoe tijdens mijn vakantie in Zuid-Frankrijk onder de hitte van de zon

een groep Franstalige Afrikanen op straat liedjes zong, en niet alleen het evangelie verkondigde maar ook bad voor de dakloze mensen en hen verzorgde.

Leren van migrantenkerken

Het christelijk geloof is ooit door migranten naar Nederland gebracht – door mensen als Willibrord, Servaas, Liudger. En het blijft zich voortdurend aan Nederland aanpassen. Deze beweging wordt beïnvloed door de komst van migranten, of het nu Franse hugenoten, Scandinavische zeevaarders, Surinaamse of Syrische christenen zijn.

Er zijn nu ongeveer 1 miljoen migrantenchristenen in Nederland, en migrantenkerken zijn er niet alleen in de Bijlmer, maar verspreid door geheel Nederland. Ze vormen een actief, levendig deel van het Nederlandse christelijke landschap. Migratie en theologie heeft nog nooit zo in de belangstelling gestaan als nu, terwijl Samen Kerk in Nederland (SKIN) en de Protestantse Kerk in Nederland zich al jaren inzetten om de veelkleurigheid van christenmigranten zichtbaarder te maken in Nederland. Want migrantenchristenen zijn het verse bloed waardoor het christendom in Nederland weer kan groeien!

Voor mij zijn de christenmigranten in de Bijlmer een inspiratiebron, ze hebben mij geïnspireerd om anders de Bijbel te lezen en met de Bijbel om te gaan. Vroeger was de Bijbel voor mij een boek vanuit het verre verleden, een boek dat ik in het Hebreeuws, Grieks en Aramees moest ontleden, analyseren en theologiseren. Maar ik heb ontdekt dat er andere manieren zijn om de Bijbel te lezen. Contextueel bijbellezen bijvoorbeeld, waarbij ik leerde om die verhalen van de Bijbel met een hedendaagse bril te lezen. Maar de belangrijkste bijdrage was dat ik voor mijzelf een theologie van migratie heb ontwikkeld, die later heeft geleid tot het ontwikkelen van onderwijs op het gebied van migratie en theologie. Dit alles heb ik te danken aan de christenmigranten in de Bijlmer maar ook elders.